

**До спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.051
у Хмельницькому університеті управління
та права імені Леоніда Юзькова
(29000, м. Хмельницький, вул. Героїв
Майдану, 8)**

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

ГЕРЦ АЛЛИ АНАТОЛІВНИ

на дисертацію **ПОРОЗОВОЇ ІННИ ЮРІЇВНИ**

«Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи. Медицина йде вперед і розвивається, щороку проводяться нові дослідження та вдосконалюються новітні технології. Варто зазначити, що до важливих особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини та є складовим елементом правосуб'єктності фізичної особи відносяться права на охорону здоров'я, медичну допомогу.

Сьогодні існує низка теоретичних і практичних питань, пов'язаних із здійсненням і захистом цивільних прав та інтересів у сфері охорони здоров'я дитини-пацієнта, зокрема щодо врахування думки дитини для надання їй медичної допомоги або відмови від останньої, доцільності зменшення віку дитини для врахування її думки тощо.

Фізичні особи, як учасники правовідносин із трансплантації, мають право реалізувати свої права як донори і реципієнти, так і самотійно

захистити свої (чи іншої особи) права та інтереси, застосувавши способи самозахисту.

Попри беззаперечну актуальність питань самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта, багато аспектів у даній сфері відносин залишилися недостатньо дослідженими. Отже, вищенаведеним зумовлена актуальність обраної теми дисертації, а проведене авторкою дослідження містить вагомий теоретичні та практичні результати.

Ступінь обґрунтованості, достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Дисертація І.Ю. Порозової характеризується системно-структурним підходом до предмета дослідження. Авторка аргументовано сформулювала мету та завдання дисертаційного дослідження. Останнє дало можливість комплексно розкрити суть дисертаційної роботи та дійти висновків із ознаками наукової новизни. Положення представленої до захисту дисертації характеризуються обґрунтованістю і підтверджуються аналізом теоретичних джерел та матеріалів судової практики.

Представлена дисертація є науковим дослідженням самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта. Здобувачкою було сформульовано мету, завдання та обґрунтовано висновки, яким притаманні ознаки новизни. Мета дослідження полягала у формуванні теоретичних положень, спрямованих на вдосконалення самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта та практичних рекомендацій з удосконалення законодавства України у сфері самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта на основі аналізу правозастосувальної практики. Відповідно до поставленої мети були сформульовані такі основні завдання: визначити поняття та ознаки пацієнта як учасника відносин у сфері охорони здоров'я; охарактеризувати пацієнта як суб'єкта цивільних прав та інтересів у сфері охорони здоров'я; визначити поняття, форми та способи захисту цивільних прав та інтересів пацієнта; визначити поняття та способи самозахисту цивільних прав та інтересів

пацієнта; розкрити особливості застосування окремих способів самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта залежно від об'єкту захисту; з'ясувати особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я; розробити науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта.

Наукове дослідження було здійснено на основі комплексного та системного підходів, а також характеризується достатньо високим рівнем наукових узагальнень. При підготовці дисертаційного дослідження використані наступні методи: формально-логічний (догматичний), дедукції, індукції, системного, функціонального, історичного та порівняльного аналізу, тлумачення норм права, аксіоматичний, які дозволили визначити особливості самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта.

Предметом дослідження у дисертаційній роботі І.Ю. Порозової в комплексі є самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта.

На основі цього, теоретичний та емпіричний матеріал у роботі подано на належному рівні, що безпосередньо впливає на достовірність пропонованих авторкою положень, рекомендацій та зроблених висновків у ході здійсненого дослідження. Вищенаведене дає підстави для висновку про оригінальність та наукову новизну дисертаційної роботи.

Структура дисертації. Структура дисертації зумовлена її метою та завданнями. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертаційна робота спрямована на вирішення наукових і практичних завдань в сфері самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта. Дисертація є одним з перших досліджень у якому проведено комплексний аналіз самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта. Результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування пропозицій та рекомендацій,

спрямованих на удосконалення правового регулювання у коментованій сфері суспільних відносин.

У розділі 1 «Загальна характеристика самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта» розкрито поняття пацієнта як учасника відносин у сфері охорони здоров'я, визначено форми та способи захисту цивільних прав та інтересів пацієнта, з'ясовано способи самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта. Способи самозахисту поділено на види за такими ознаками:

1) залежно від виду правовідносин: а) способи самозахисту у договірних правовідносинах; б) способи самозахисту у недоговірних правовідносинах;

2) залежно від об'єкту захисту: а) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта, пов'язаного з виконанням зобов'язання про надання медичних послуг; б) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на медичну допомогу; в) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на тілесну недоторканість; г) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на приватне життя та його таємницю.

Розділ 2 «Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта у договірних правовідносинах» присвячений договору про надання медичних послуг як підставі виникнення правовідносин у сфері охорони здоров'я, а також особливостям застосування окремих способів самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта залежно від об'єкта захисту.

Зроблено висновок, що способами самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта щодо дотримання його приватного життя, які мають право застосувати пацієнт або його законний представник, є: 1) відмова у наданні згоди на втручання у приватне життя пацієнта; 2) відкликання згоди на втручання у приватне життя пацієнта; 3) вимога про фізичне знищення фотографій чи плівки із зображенням пацієнта; 4) пацієнт має право прикритися від камер або його законний представник прикриває свого

підопічного від камер; 5) вимога про видалення фото- чи відеозйомки та іншої інформації про пацієнта, розміщеної без згоди на веб-сторінці та (або) веб-сайті у мережі Інтернет або оприлюднених інших шляхом; 5) знімати роботу медичного працівника за умови дотримання вимог, встановлених для вчинення таких дій; 6) заявити незгоду про поширення інформації про стан здоров'я пацієнта; 7) вимога про видалення інформації про стан здоров'я пацієнта з медичних документів, які подаються за місцем роботи або навчання; 8) відмова у наданні згоди на присутність студентів-медиків під час надання медичних послуг, а також у ознайомленні ними з інформацією про стан здоров'я пацієнта.

У розділі 3 «Особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я» висвітлюються особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я: 1) для здійснення права малолітньої дитини на медичну допомогу потрібна згода її законного представника; 2) неповнолітня дитина (пропонується з 16 років) може самостійно здійснити своє право на надання медичної допомоги (надає згоду на медичну допомогу, обирає лікаря та методи лікування відповідно до його рекомендацій); 3) для надання неповнолітній дитині (пропонується з 16 років) окремих видів медичної допомоги необхідна згода обох батьків та дитини; 4) у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди дитини або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника; 5) у законі встановлено перелік заборон щодо участі дітей (як малолітніх, так і неповнолітніх) у правовідносинах із надання медичної допомоги; 6) дитина незалежно від віку не має права відмовитися від лікування (пропонується дитині з 16 років надати право на таку відмову); 7) особливості правового статусу дитини-пацієнта можуть залежати від видів діяльності, якою займається дитина (наприклад, дитина-спортсмен), стану її

здоров'я (дитина з інвалідністю, дитина-наркоман), соціального статусу та інших обставин.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні висновки та положення дисертаційної роботи відображено у семи наукових працях, зокрема чотирьох наукових статтях у виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук, трьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях і всеукраїнському круглому столі.

Оцінка змісту дисертації та відповідність вимогам академічної доброчесності.

Аналіз змісту опублікованої анотації підтверджує її відповідність основним положенням, що викладені у тексті дисертації. Анотацію на текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. З аналізу тексту дисертації вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності. Дисертація І.Ю. Порозової містить належні посилання на використані нею джерела інформації, авторкою дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, подано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження. У представленій до захисту дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Низка положень дисертації, які характеризуються новизною, заслуговують підтримки. Заслуговує уваги позиція авторки, що самозахистом цивільних прав та інтересів пацієнта є засоби протидії фактичного та юридичного характеру. До прикладу засобів протидії фактичного характеру слід згадати відмову від лікування шляхом відмови приймати ліки, якщо пацієнт не відчуває від них покращення чи вони,

навпаки, спричиняють погіршення стану його здоров'я. Варто згадати про залишення пацієнтом закладу охорони здоров'я в якості відмови від лікування. Вчинення пацієнтом дій у стані необхідної оборони також є засобами протидії фактичного характеру. Водночас всі зазначені засоби протидії фактичного характеру спричиняють настання для пацієнта правових наслідків, тому їх слід визнавати також діями юридичного характеру. Авторка наводить приклади безпосередньо засобів протидії юридичного характеру, а саме: відмова від лікування у письмовій формі, відмова у наданні згоди на медичну допомогу, відкликання згоди на медичну допомогу тощо (с. 93-94).

Заслуговує уваги позиція, що стосується видів способів самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта, які доцільно поділити на окремі групи. Залежно від виду правовідносин: а) способи самозахисту у договірних правовідносинах; б) способи самозахисту у недоговірних правовідносинах.

Залежно від об'єкту захисту: 1) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта, пов'язаного з виконанням зобов'язання про надання медичної послуги; 2) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на медичну допомогу; 3) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на тілесну недоторканість; 4) самозахист цивільного права та інтересу пацієнта на приватне життя та його таємницю (с.98).

Слід схвально оцінити висновки авторки про те, що підставами для застосування самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта є юридичний факт (юридичний склад) у формі дії чи бездіяльності, що виявляється через порушення та інше протиправне посягання, а також створення загрози (небезпеки) для цивільного права та інтересу особи. Юридичний конфлікт у сфері медичної діяльності віднесено до передумов для застосування самозахисту (с.101).

Авторка доводить, що способи самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта (кредитора), пов'язані з виконанням зобов'язання за рахунок

медичного закладу, лікаря (боржника), бувають двох видів: 1) способи самозахисту, пов'язані з виконанням пацієнтом зобов'язання власними силами за рахунок медичного закладу, лікаря (боржника); 2) способи самозахисту, пов'язані з дорученням пацієнта надання медичної послуги третій особі за рахунок медичного закладу, лікаря (боржника) (с.118).

Варто зазначити, що під час донорської операції відбуваються такі перетворення: вилучення певного анатомічного матеріалу, що є частиною організму, тобто частиною матеріального світу. При цьому «донор не позбавляється блага здоров'я, це благо не обмежується». З позицією авторки варто погодитися в тому аспекті, що вилучені анатомічні матеріали є такими, що відділені від тіла донора, який є носієм особистого немайнового блага – здоров'я, та права на охорону здоров'я. Тому здоров'я, як особисте немайнове благо донора, не є об'єктом трансплантації, тоді як вилучені з тіла донора анатомічні матеріали є самостійним об'єктом таких правовідносин (с.149).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані: у науково-дослідній сфері як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем форм, способів захисту загалом та самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта зокрема; в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав», «Правові засади медичної діяльності»; у нормотворчому процесі для вдосконалення законодавства у сфері правового регулювання цивільних прав та інтересів пацієнта; у правозастосовній діяльності судових органів для вирішення спорів у разі порушення цивільних прав та інтересів пацієнта та застосування способів захисту.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Загалом, позитивно оцінюючи виконану наукову роботу, вважаю за доцільне зауважити, що дослідження містить положення, оцінки, висновки, пропозиції та рекомендації, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії, а саме:

1. У дисертації вказується, що зміст медичних правовідносин становлять суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки його учасників. Фізична особа-пацієнт володіє спеціальними особистими немайновими правами у медичних правовідносинах (с.101). Водночас додаткової аргументації потребує розуміння змісту спеціальних особистих немайнових прав у медичних правовідносинах.

2. Дисертантка значну увагу приділяє таким способам самозахисту відказного характеру, як «відмова у наданні згоди на донорство», «відкликання згоди на донорство», «відмова від лікування із застосуванням трансплантації» та «відкликання згоди на лікування із застосуванням трансплантації» (с.147), проте не наводить у дисертації свого авторського визначення вищезазначених способів самозахисту відказного характеру як елемент наукової новизни і не розкриває їх зміст.

3. Право на медичну послугу фізична особа реалізує особисто. Однак здійснення суб'єктивного цивільного права на медичну послугу залежить від обсягу дієздатності. Малолітні можуть реалізувати зазначене право, як правило, при участі батьків (усиновлювачів), опікунів. Звідси актуальним є питання чи може малолітня особа вчиняти правочини пов'язані з реалізацією права на медичні послуги. Обсяг дієздатності малолітніх доволі обмежений. Вони можуть укладати дрібні побутові правочини, розпоряджатися немайновими правами інтелектуальної власності. Але самостійно реалізувати право на медичні послуги шляхом укладення цивільно-правових договорів, на мою думку, малолітні не можуть.

У даному випадку необхідно розмежовувати право на охорону здоров'я як особисте немайнове право, яке невіддільне від фізичної особи і має абсолютний характер і цивільно-правову форму реалізації цього права. Варто звернути увагу на розбіжності в нормах Цивільного кодексу України. Зокрема, в ч. 2 ст. 284 ЦК України зазначено, що фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років і яка звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. У ст. 32 ЦК України договір про надання послуг відсутній у переліку правочинів, які може здійснювати неповнолітня фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Однак, авторка у своєму дослідженні не звертає увагу на дані аспекти, а, навпаки, зазначає, що «неповнолітня дитина (пропонується з 16 років) може самостійно здійснити своє право на надання медичної допомоги (надає згоду на медичну допомогу, обирає лікаря та методи лікування відповідно до його рекомендацій)» (с. 200). Я вважаю, що виникає необхідність доповнити частину першу статті 32 пунктом 6 ЦК України наступною нормою: «самостійно укладати договори про надання медичних послуг».

4. Викликає зауваження структура роботи, зокрема, розділ 3 «Особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я», оскільки без виокремлення в ньому параграфів він немає самостійного значення, а також не дозволяє повністю розкрити більшість особливостей самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я.

5. Дисертантка слушно звертає увагу на особливості самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта відказного характеру у правовідносинах із трансплантації, зокрема, якщо фізична особа заявила про відмову у наданні згоди на медичну допомогу чи відкликання згоди на медичну допомогу, медичні працівники повинні надати повну інформацію про стан здоров'я пацієнта, можливість ознайомлення з окремими медичними документами,

навіть тоді, якщо інформація про хворобу пацієнта може погіршити стан його здоров'я або погіршити стан здоров'я фізичних осіб, зашкодити процесові лікування. Водночас додаткової аргументації потребує розуміння вищезазначеної особливості самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта, зокрема, в які строки останній може заявити про відмову; в які строки медичні працівники повинні надати повну інформацію про стан здоров'я пацієнта?

Водночас, висловлені зауваження не впливають на теоретичну та практичну цінність концептуальних положень дисертації І.Ю. Порозової, оскільки у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня проведеного дослідження, яке заслуговує позитивної оцінки. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою та містить наукові обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, які мають істотне наукове значення, що свідчить про особистий внесок дисертантки у науку цивільного права.

Загальний висновок. Враховуючи наведене, можна дійти висновку, що дисертаційна робота Інни Юріївни Порозової на тему: «Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта» відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341 та від 19.05.2023 р. № 502), а її

авторка, Порозова Інна Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка**

Алла ГЕРЦ